

## Yrkesutbildning för bättre matchning på svensk arbetsmarknad



## Yrkesutbildning för bättre matchning på svensk arbetsmarknad

Sverige behöver en bättre matchning på arbetsmarknaden om vi ska klara konkurrensen på den globala marknaden. Många arbetsgivare vittnar om svårigheter att rekrytera personer med rätt kompetens samtidigt som alltför många saknar jobb. För att komma till rätta med denna matchningsproblematik krävs insatser inom utbildnings-, arbetsmarknads- och näringspolitik. LO och Svenskt Näringsliv har som arbetsmarknadens parter en viktig funktion att fylla. I detta dokument har vi identifierat insatser inom utbildningspolitiken som skulle underlätta för företagens kompetensförsörjning och för personer som önskar byta yrke mitt i livet.

### Problembeskrivning – lågt intresse, stor efterfrågan, svårt att utbilda sig senare i livet

*Samtidigt som många arbetsgivare har svårt att hitta personer som matchar efterfrågade kompetenser har Sverige en allt för hög arbetslöshet. För att motverka att individer fastnar i utanförskap behöver övergången mellan utbildning och arbetsliv förenklas och hinder för yrkesväxling senare i livet undanröjas.*

Intresset för gymnasieskolans yrkesprogram har sjunkit de senaste åren. Från att ha legat relativt stabilt mellan 30-35 procent har söktrycket minskat sedan 2008 och är nu nere på 27 procent.

Förutom det låga intresset håller de gymnasiala yrkesutbildningarna på flera håll för låg kvalitet. Det är för få undervisningstimmar och eleverna får inte arbetsplatsförlagt lärande i den utsträckning och med den kvalitet som de har rätt till. Många gånger upplever heller inte arbetsgivarna att eleverna har lärt sig det som behövs för att kunna börja arbeta inom yrket. Den låga kvalitén har också en negativ effekt på utbildningarnas status vilket gör att ännu färre söker dem.

Detta är en mycket problematisk utveckling med tanke på hur stor efterfrågan det är på gymnasial yrkeskompetens på dagens arbetsmarknad. Enligt Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät som genomförs vartannat år är det så många som 34 procent av företagen som gärna sett att den sökande haft en kompetens motsvarande yrkesprogram på gymnasiet. Inte sällan finner man också yrken som VVS-montör, kock, undersköterska och automationstekniker när Arbetsförmedlingen redovisar bristyrken på arbetsmarknaden. Gemensamt för dessa yrken är att de är exempel på yrkesutgångar inom gymnasieskolans yrkesprogram.

Samtidigt kommer signaler från branscher inom såväl LO som Svenskt Näringsliv att det är svårt att utbilda sig till ett icke-akademiskt yrke senare i livet. En förklaring som många, inklusive Arbetsförmedlingen, pekar på är att insatser inom yrkesvux har framför allt riktats till grupper som står långt från arbetsmarknaden. Det har även insatser inom arbetsmarknadsutbildningarna. Detta är bekymmersamt ur flera perspektiv. Det skapar återvändsgränder för elever som valt ett högskoleförberedande program, vilket allt fler ungdomar gör. Det ger även fel signal om vilka utbildningar som är attraktiva samt att arbetsgivare inte kan få tag i den kompetens som de behöver.

Det riktade statsbidraget för yrkesvux har spelat en viktig roll för att stimulera och underlätta yrkesväxlingar senare i livet. Statsbidragen har dock varit tidsbegränsade och tillsynes nyckfullt

dimensionerade. Detta har försvårat framförhållning, planering och genomförande av betydelsefulla utbildningar.

### Om systemet – enkelspårigt och snårigt

*Det finns återvändsgränder inom dagens utbildningssystem. I huvudsak handlar det om svårigheterna för den som har en mer allmän-teoretisk bakgrund att byta till ett yrke som kräver en specifik yrkesutbildning, såsom svetsare, bagare, kock eller elektriker. Dessa kompetenser får man idag via de gymnasiala yrkesprogrammen.*

Vi har idag system för att kunna växla från ett yrkesspår till högskolestudier eller arbete inom tjänstesektorn via komvux. Om en individ inte har blivit behörig till högskolan under gymnasiet har denne rätt att inom komvux få läsa de ämnen som behövs.

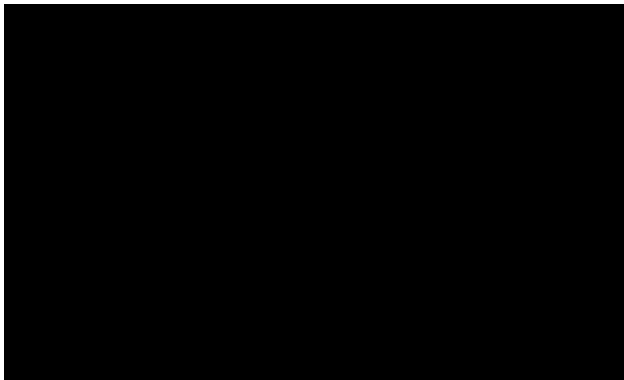


Bild: Svenskt Näringsliv

För skiften åt andra hållet, från en högskoleförberedande utbildning till yrkesutbildning, finns ingen liknande rättighet för individen.

Idag ska de som står längst från arbetsmarknaden prioriteras för studier inom yrkesvux för att kommunen ska få ta del av det riktade statsbidraget. Det innebär i praktiken att det idag är svårt för en elev som läst till exempel samhällsvetenskapligt program att senare växla över till ett yrkesutbildningsspår. Om eleven däremot saknar fullständiga betyg från gymnasiet öppnas fler möjligheter. Med andra ord, störst chans att yrkesutbilda sig som vuxen har den som saknar fullständiga betyg från gymnasieskolan alternativt bedöms stå långt från arbetsmarknaden. Det är inte rimligt, varken ur ett individuellt eller samhälleligt perspektiv.

Det får heller inte vara konjunkturberoende om det ska vara möjligt för en elev med högskoleförberedande gymnasieutbildning att byta till en mer praktisk bana. För att komma tillrätta med detta behövs förändringar både på systemnivå och i det lokala arbetet med yrkesutbildningen.

Yrkesvux kan fylla flera funktioner och för att kunna möta olika behov behövs olika ingångar. För den som vill eller behöver byta från en bransch till en

## Förslag för en bättre yrkesutbildning

Det finns ett antal områden som är viktiga för en väl fungerande yrkesutbildning för vuxna. Staten och kommunerna behöver ta sitt ansvar för att stärka kvaliteten och för att öka yrkesutbildningarnas attraktivitet. I det arbetet fyller också vi som parter en viktig funktion

### **Öka branschernas inflytande för att stärka de studerandes anställningsbarhet.**

Branscher inom LO och Svenskt Näringsliv är redan idag engagerade i yrkesutbildningsfrågor, bland annat genom Skolverkets nationella programråd, inom ramen för Yrkeshögskolan och i egna yrkesnämnder. Samverkan - lokalt, regionalt och nationellt - är en viktig förutsättning för yrkesutbildningarnas attraktivitet och kvalitet. Formen för den lokala och regionala samverkan måste ovillkorligen utgå från branschernas olika förutsättningar. Collegemodellen ska ses som ett av flera sätt att samverka. LO och Svenskt Näringsliv medverkar gärna till att utveckla fler samverkansinitiativ.

Gemensamt för flera former av branschsamverkan är att det finns nationellt framtagna kvalitetsindikatorer. En utbildning som lever upp till dessa kvalitetsindikatorer får en utmärkelse av branschen. "Branschgodkänd skola" (inom bygg) eller "Förstklassig skola" (inom VVS) är exempel på sådana utmärkelser. LO och Svenskt Näringsliv menar att dessa kvalitetsindikatorer i större utsträckning än i dag skulle kunna vara vägledande för myndigheternas, exempelvis Skolinspektionens, kvalitetsgranskning och tillsyn av yrkesutbildningar.

Skolverkets nationella programråd har funnits sedan implementeringen av gymnasiereformen GY11 och är viktiga för utvecklingen av yrkesutbildningen i Sverige. Dock visar erfarenheter från de första åren att det finns ett antal förbättringsområden för att ytterligare vitalisera deras arbete. Programråden behöver ett tydligare mer strategiskt uppdrag och mandat och de bör också finnas en gemensam struktur för deras arbete. Det krävs en bättre koppling till vuxenutbildningen och den eftergymnasiala yrkesutbildningen samt mellan den nationella och lokala programrådsnivån.

Såväl LO som Svenskt Näringsliv har varit aktiva i dialogen med statliga utredningar som lyft förutsättningarna för ökat branschinflytande inom yrkesutbildningen. Ett exempel på en sådan utredning är Yrkesprogramsutredningen (U 2014:01), ledd av Amelie von Zweigbergk, som den 30 september 2015 presenterar sina förslag. LO och Svenskt Näringsliv kan inte nog understryka vikten av den konstruktiva dialog som förts inom ramen för detta arbete och att den får en fortsättning även efter utredningens avrapportering. Det finns ett kontinuerligt behov av att samordna och utveckla yrkesutbildningsfrågor, så väl staten som branscherna måste vara en del av det utvecklingsarbetet.

### **Säkerställ yrkesvux roll för en strategisk kompetensförsörjning**

Det blir allt vanligare att personer byter yrke och bransch under sitt yrkesverksamma liv. En föränderlig arbetsmarknad ställer nya krav på framtidens medarbetare vilket gör att behovet av omställning kommer vara stort oavsett konjunktur. Sverige behöver därför ett utbildningssystem som underlättar för att byta yrke mitt i livet.

År 2009 infördes ett riktat statsbidrag som kommuner kunde söka för att erbjuda yrkesutbildning inom ramen för vuxenutbildningen – yrkesvux. Statsbidraget har haft betydelse för tillgängligheten till yrkesutbildning för vuxna. Förordningen för statsbidraget gör gällande att den som står längst från

arbetsmarknaden ska ha förtur i en prioriteringsordning. Resultatuppföljningen av statsbidraget visar också att pengarna huvudsakligen har gått till utbildningar inom vård och omsorg.

Om personer, av egen fri vilja eller av nöden tvungen, ska ha en möjlighet att byta yrke måste tillgången och tillgängligheten till yrkesutbildningen öka. Det innebär att yrkesvux måste göras tillgänglig för fler målgrupper och ha fler inriktningar. LO och Svenskt Näringsliv anser att staten och kommunerna behöver hitta en långsiktig finansieringsmodell för yrkesvux som inte är beroende av konjunktur.

Dimensioneringen av yrkesutbildning för vuxna bör anpassas till arbetsmarknadens efterfrågan. Yrkeshögskolans struktur för samverkan skulle eventuellt kunna stå modell för ett bättre nyttjande av yrkesvux.

### **Expandera Yrkeshögskolan för bättre matchning mot arbetsmarknadens behov**

Allt sedan Yrkeshögskolans start 2009 har efterfrågan på eftergymnasial yrkesutbildning ökat varje år. Trots ökat intresse bland studenter, ökad efterfrågan på arbetsmarknaden och dokumenterat goda resultat saknas nödvändiga resurser för att hålla jämn takt med efterfrågan.

LO och Svenskt Näringsliv har varit aktiva i Myndigheten för yrkeshögskolans arbetsmarknadsråd sedan starten. I takt med att allt fler studerande har hittat till yrkeshögskolan har också arbetslivets engagemang ökat och fler och fler har ansökt om att få starta en yrkeshögskoleutbildning. Vi kan konstatera att den hårda konkurrensen om att få starta en utbildning och att de begränsade antalet utbildningsplatser har bidragit till en ökad kvalitet på de ansökningar som inkommer till myndigheten.

Ansökningsomgången 2015 slog alla rekord, aldrig förr har så många väl förberedda och väl förankrade utbildningar fått avslag. LO och Svenskt Näringsliv menar att en succesiv och stadig ökning av antalet utbildningsplatser är nödvändigt för en bättre matchning på arbetsmarknaden. Myndigheten för yrkeshögskolans egen bedömning är att de skulle kunna bevilja dubbelt så många platser med lika hög kvalitet. Det är dags för politiken att samlas kring en strategi för en hållbar utveckling och expansion av yrkeshögskolan. LO och Svenskt Näringsliv deltar gärna i denna diskussion.

Förutom fler platser till yrkeshögskolan behöver även regelverket anpassas för att möjliggöra yrkesväxling mellan branscher och mellan yrken inom en bransch. Idag hindrar regelverket utbildningsanordnare att inkludera enstaka moment eller kurser på gymnasial nivå, trots att flera eftergymnasiala yrkesutbildningar skulle kunna få en bättre genomströmning om de studerande fick möjlighet att kompletteringsläsa exempelvis matematik på gymnasienivå. Det är också så att det inom gymnasieskolans yrkesprogram finns en del mycket avancerade och smala kurser som även borde kunna ingå som ett moment i en eftergymnasial utbildning.

LO och Svenskt Näringsliv efterlyser ett regelverk som gör det möjligt för den som önskar byta yrke med hjälp av en utbildning inom yrkeshögskolan. Detta skulle till exempel kunna ske genom tillgängliga behörighetsgivande yrkeskurser på gymnasial nivå. Det skulle även kunna stimulera fler personer att göra otraditionella val utifrån traditionellt mans- och kvinnodominerande yrken.

LO och Svenskt Näringsliv har återkommande lyft behovet av mer långsiktighet inom yrkeshögskolan. Där arbetsmarknadens kompetensbehov är långsiktigt bör det också vara möjligt att ge utbildningarna långsiktiga förutsättningar, det vill säga bevilja tillstånd för mer än två år.

LO och Svenskt Näringsliv skulle även vilja att regeringen utreder möjligheten att bryta ut enskilda kurser inom en yrkeshögskoleutbildning så att den som bara behöver komplettera sin kompetens ska kunna göra just det.

### **Validering för bättre matchning, effektivare utbildning och integration**

För att underlätta yrkesväxling behöver individer ibland kunna få den kompetens de tillgodogjort sig inom arbetslivet validerad. Detta för att kunna matchas mot ett nytt jobb eller identifiera eventuella kunskapsluckor och på så vis effektivisera utbildningsinsatserna. Validering kan exempelvis användas för tillgodoräknande av kurser i syfte att förkorta en utbildning eller för att fastställa en kompetens som erhållits på annat sätt än via en reguljär utbildning. Validering är viktigt för att den kan öka chanserna till anställning eftersom den synliggör dolda kunskaper och kompetenser som är svåra för arbetsgivare att bedöma. Det tjänar både samhället och individen på.

LO och Svenskt Näringsliv ser ett behov av att utveckla de system som finns för validering i Sverige idag.

Det är viktigt att det finns en nationell likvärdighet i systemet. För att en valideringsmodell ska få legitimitet och ett värde krävs att den aktuella branschen får ett avgörande inflytande. Det är också viktigt att valideringen sker utifrån ett reellt behov och efterfrågan på arbetsmarknaden. Validering ska kunna utföras regionalt av certifierade utförare men med en av branschen nationellt framtagna modell. Det är också viktigt att valideringen kan kopplas mot en utbildning så att individen, om något moment saknas, enkelt kan komplettera med detta.

Vidare måste resurser för kompletteringsutbildning och praktik alltid ingå när till exempel Arbetsförmedlingen upphandlar och utför validering. Många branscher har också tagit fram välfungerande valideringsmodeller inom sina respektive sektorer, andra kommer att behöva resurser för att utveckla modeller. Dessa skulle, med hjälp av en nationell samordning, kunna spridas till andra branscher som inte kommit lika långt.

Rätt använt kan också validering vara ett viktigt instrument för att nyanlända ska kunna etablera sig eller ges möjlighet till effektiva och individanpassade utbildningsinsatser

### **Om samarbetet**

LO och Svenskt Näringsliv har lång erfarenhet av att samarbeta kring yrkesutbildningsfrågor. Inte minst genom branschernas insatser i yrkesnämnder och i arbetet med de nationella programråden. Vissa samarbeten har sitt ursprung ett hundratal år tillbaka i tiden genom gesällbrev, andra har formerats på senare år till exempel bildandet av collegemodeller där man enats kring utbildningsinnehåll och utformning. Branschernas olika förutsättningar gör att formerna för samarbetet kan se olika ut, men det går ändå att hitta gemensamma nämnare för dessa.

Arbetsgruppen för denna promemoria har bestått av Nina Andersson Brynja och Lasse Thörn från LO, och Mia Liljestrand, från Svenskt Näringsliv och har rapporterat till ledningsgrupperna för både LO och Svenskt Näringsliv

Arbetsgruppens uppgift har varit att identifiera ett antal insatsområden inom yrkesutbildningen som är avgörande för en bättre matchning på arbetsmarknaden. Det finns även ett antal andra frågor relaterade till möjligheten att byta yrke mitt i livet som arbetsgruppen har för avsikt att fortsätta arbeta med under våren 2015